

Kritik, kriminalitet och hot mot svensk djurproduktion - Lantbruksföretagarnas perspektiv

Kort sammanfattning och förslag till åtgärder

PETER LUNDQVIST¹, VANIA CECCATO², EVA GÖRANSSON¹, JONATAN ABRAHAM² & CATHARINA ALWALL SVENNEFELT¹

¹SVERIGES LANTBRUKSUNIVERSITET (SLU), INSTITUTIONEN FÖR MÄNNISKA OCH SAMHÄLLE

²KUNGLIGA TEKNISKA HÖGSKOLAN (KTH), ENHETEN FÖR URBANA OCH REGIONALA STUDIER

Företag med djurproduktion är en viktig del av svenskt lantbruk och svensk livsmedelsproduktion med en nyckelroll för en levande landsbygdsekonomi och biologisk mångfald. Dessa företagare kan dock utsättas för olika former av kritik, hot och brottslighet på grund av sin verksamhet. Syftet med denna studie var att studera djurproducenternas erfarenheter och upplevelser av dessa problem och dess konsekvenser för dem och deras familjer.

Metod

En enkät distribuerades till cirka 9800 svenska lantbrukare via e-post, hämtade från Statistiska Centralbyråns Lantbruksregister. Enkäten var också tillgänglig via länk, med hjälp av LRF och de olika producentorganisationerna och omfattade även fiskodling, mink- och kaninproduktion. Datainsamling skedde mellan juni och september 2020. Den initiala svarsfrekvensen uppskattades till 56 %, men resultatet baseras på 3 815 svar (39 %) där man fullföljt hela frågeformuläret. Fördelningen av medverkande företag bedömdes relativt väl ge en representativ bild av svensk djurproduktion.

Resultat:

Resultat: Den brottslighet som drabbade lantbrukarna under perioden 2017–2020 bestod av en rad olika händelser: Olovligt intrång (24 %), Olovligt intrång djurstallar (13 %), Skadegörelse i samband med intrång (11 %), Stöld av djur/utsläpp vid intrång (8 %), Stöld maskiner verktyg, kemikalier osv. (31 %), Stöld i bostad (4 %),

Personliga hot (8 %), Fysisk våld (1 %, n=40), Diverse sabotage (16 %) samt Allmänna trakasserier (18 %). Brottsförebyggande åtgärder i form av tekniska lösningar såsom larm, kameraövervakning och/eller stöldmärkning/DNA-märkning fanns hos 30 % av de svarande och varierade stort mellan typ av djurproduktion.

17 % av de svarande, 611 företag, sade sig ha "varit utsatta för någon typ av demonstration, trakasserier, intrång, klotter, utsläpp av djur, personligt angrepp i media eller dylikt" på grund av att de var djurproducenter. Även om man inte själv hade drabbats så uppgav 42 % att de kände någon annan som blivit trakasserad på något sätt. Mink-, fisk-, gris- och fjäderfäproducenter var de produktionsgrenar som var mest drabbade. Utmärkande faktorer för att bli utsatt var: aktiv på sociala medier, produktion i större skala och anställd personal. Hela familjen drabbades ofta indirekt av dessa händelser och 9 % uppgav att deras barn påverkades negativt. Stöld av djur och fynd av slaktade djur hade drabbat cirka 12 % av djurproducenterna. Stölder av djur skedde främst under betesperioden och var i huvudsak relaterat till får- och i viss mån nötköttsproduktion. Det förekom en underrapportering av brotten till polisen. 65 % av djurproducenterna hade inte polisanmält olika incidenter som inträffat under åren 2017 – 2020 (intrång, stöld, sabotage, våld, trakasserier etc.). Av de anmälda ärendena lades 80 % ned av polisen. Förtroendet för polisen var lågt och 74 % av de som drabbats av djuraktivism litade inte på att polisen skulle komma om de behövde dem.

Utsatthet för protester, trakasserier, intrång, angrepp i media och dylikt för att man var djurproducent, gav signifikant negativa konsekvenser för livs kvaliteten och företagande. Tilliten till andra människor minskade och man blev mindre öppen med sin verksamhet. Särskilt yngre bönder (30–49 år) var i högre grad påverkade av djurrättsaktivism som fenomen när det gällde graden av rädsla för aktivism, negativ påverkan på ekonomin som följd (40 %) och en minskad tilltro till främlingar. Djurskyddsinspektioner upplevdes som positivt för verksamheten, enligt ungefär hälften av de som svarat, men var femte djurproducent kände sig orolig inför inspektionen. 40 % ifrågasatte också inspektörernas kunskap och kompetens.

Närmare en femtedel upplevde olika former av störningar från allmänheten, exempelvis lösspringande hundar, öppnade grindar, nedskräpning och en generell brist på respekt.

Slutsatser:

Djurproducenter i Sverige drabbas både personligt och som företagare av djurrättsaktiviteter och annan brottslighet. Kriminaliteten och den negativa samhällsdebatten om djur- och köttproduktion bidrar till bristande framtidstro. Dessa former av kriminalitet rapporteras i låg utsträckning och relevanta brottskoder saknas vilket leder till bristande kunskaper i form av tillförlitlig statistik. Polisen bör prioritera dessa brott i större utsträckning och lagstiftningen behöver skärpas för att öka tryggheten hos landets djurproducenter.

Förslag på åtgärdsstrategier för svensk djurproduktion

Det är en lång rad av utmaningar som en djurproducent kan utsättas för som kan upplevas som alltifrån irriterande till katastrofalt, beroende på typ av händelse. I det följande diskuteras primärt olika former av åtgärder som kan vara aktuella – allt från gårds- och anläggningsnivå till organisations-, myndighets- och politikernivå för att minska otryggheten och utsattheten, men också för att öka framtidstron bland Sveriges djurproducenter.

Allmän debatt i media och samhälle

Även om man inte pekats ut som enskild företagare kan det vara påfrestande att ta del av nyheter, reportage, insändare och reklam som utmålar den djurproduktion man bedriver som negativ i något avseende, t.ex. gällande klimatpåverkan, övergödning eller konsumenters hälsa. Dessa budskap kan man också möta ute i samhället, i skolan och i samtal med vänner och bekanta.

Det är inte alltid lätt att som enskild djurägare värja sig mot alla budskap och argument som man kan uppleva som orättvisa och osakliga. Många gånger är det okunskap hos allmänhet och konsument, som lantbrukarna och andra djurproducenter kan behöva bemöta och förklara om man hamnar i sammanhang där dessa frågor diskuteras. Att upplysa och berätta om hur modernt svenskt lantbruk och svensk djurproduktion fungerar, kan i många fall ge motparten en ”aha-upplevelse” och missuppfattningar blir utredda. Tillgång till aktuella, relevanta och väldokumenterade fakta kan göra det lättare att engagera sig i olika samtal. Sektorns branschorganisationer borde ta fram lättillgängligt stödinformations- och utbildningsmaterial till sina medlemmar i de fall det inte redan finns. Egna internutbildningar och egna fråge- och diskussionsforum kring dessa frågor inom branschen kan också vara något som stärker den enskilde djurproducenten.

Allmänhetens besök och passager

Även om man vill ha en god relation till allmänheten och konsumenter kan det leda till olika former av störningar och problem för djurägaren om obehöriga går

in på djurens betesmarker, inte stänger grindar, släpper ut djur, skräpar ner osv. Störningar från allmänhet, som inte har tillräcklig information om allemansrätts begränsningar, kan kanske minskas med förbättrad information om vad som gäller när man passerar en gård eller anläggning med djurproduktion och betesmarker. En möjlighet är att göra sakliga och professionella informationsskyltar och/eller en liten ”brevlåda” med enkla informationsfolder om företagets verksamhet och vilka ”regler” som gäller, t.ex. att inte mata djur, inte gå in till några djur i hagar eller stallar, inte skräpa ner, ha sin hund kopplad och stänga grindar efter sig om gården ligger nära någon vandringsled etc.

Är gården belägen så att man riskerar allmänhetens besök in på gården, anläggningen och i stallar bör man anpassa informationen därefter och markera att det inte är tillåtet att gå in på gården, kanske upplysa om risken för smitta och att besök inte sker utan att kontakta ägarna/personal via telefon. Korrekt och saklig information om vad som gäller innan man besöker en gård borde vara lika naturligt som den information som finns vid infart/ingång till alla professionella byggarbetsplatser och många andra typer av verksamheter. Branschorganisationer borde vara behjälpliga med att ta fram lämpligt informationsmaterial, skyltar osv. för att säkerställa korrekt information. För dem som önskar borde det även vara möjligt att anpassa relevant information till det specifika företaget och/eller området som det gäller. Om verksamheten ligger i anslutning till vandringsleder eller naturskyddsområden med mycket besökare kan det vara lämpligt att diskutera dessa frågor även med lokala Friluftsråd, Naturskyddsföreningen, företrädare för kommunen eller andra relevanta organisationer och aktörer för att finna bra lösningar och ömsesidig hänsyn och förståelse.

Obehöriga besök, intrång, stölder och skadegörelse på gårdsnivå

Företagen drabbas ibland av enskilda tjuvar eller stöldlikor som vill stjäla utrustning, verktyg, maskiner, fordon och djur. Det kan också vara olika former av djurrättsaktivism som kan drabba verksamheten i form av intrång i stallar nattetid för att fotografera, filma, sabotera, stjäla eller släppa

ut djur. För att skydda sin verksamhet mot dessa former av besökare kan det vara nödvändigt med olika former av förebyggande åtgärder, beroende av hur man upplever en eventuell ”hotbild” mot sin verksamhet:

- Försvåra tillträde till gården för obehöriga t.ex. med grind med fjärrkontroll och kommunikation. En dyrare lösning, men kan ha viss effekt då besökare ofta kommer med bil eller annat fordon. Ett alternativ kan vara en vägbom på mindre väg, speciellt om man har flera tillträdesvägar till gården.
- Försvåra tillträde till djurstall och andra byggnader (beroende på gårdens utformning och typ av verksamhet kan det vara aktuellt med staket, lås på byggnader osv.)
- Övervakning av gården och djurstallarna kan underlättas om dessa ligger inom synhåll från bostaden och ännu bättre med bra belysning, vilket kan kompletteras med rörelsestyrd belysning. Olika former av kameraövervakning med larm, i och utanför byggnader, finns det numera ett stort utbud av på marknaden för egen montering eller med stöd av något säkerhetsbolag. Andra väljer att förlita sig till sin hund om den har goda vaktegenskaper.
- Andra åtgärder är att DNA-märka stöldbegärlig utrustning och maskiner, samt utrusta fordon med dold GPS-spårning.
- I många områden sker olika former av Grannsamverkan för att avskräcka obehöriga och varna varandra om misstänkta personer och fordon rör sig i grannskapet.

Övergripande insatser från organisationer, myndigheter och politiker

- **Lantbrukarnas riksförbund (LRF)** engagerar sig starkt i dessa frågor och har bl a tagit fram en handlingsplan för brottslig djurrättsaktivism 2021–2022, där man fokuserar på: 1) Oönskade besök på gårdar, kränkningar och brott, 2) Samarbete med Polismyndigheten och stöd till utsatta medlemmar samt 3) Krav på politiken för att motverka djurrättsaktivism. LRF har en nyckelroll som den största organisationen för landsbygdens företagande och deras engagemang i dessa frågor är fortsatt av stor vikt.

- **Branschorganisationerna för de olika djurslagen** har stor kunskap om varje delbransch och ett stort förtroende bland flertalet djurproducenter. Dessa organisationer har en viktig roll att såväl stödja sina medlemmar med relevant information om branschspecifika problem och möjliga lösningar. Lika viktigt är att de kanaliserar branschens specifika problem till LRF, myndigheter och politiker för att skapa förstärkt stöd och samordnade lösningar.
- **Samarbetsforum för ökad trygghet och brottsbekämpning.** Inom lantbrukssektorn finns det forum för olika branschöverskridande frågor som t.ex. Lantbrukets arbetsmiljökommitté (LAMK) och Lantbrukets brandskyddskommitté (LBK). När nu vidden av den otrygghet och den brottslighet som drabbar landsbygden, lantbrukarna och andra livsmedelsproducenter framgår, är det kanske dags att skapa något nytt samarbetsforum, t.ex. Lantbrukets säkerhetskommitté eller Landsbygdens trygghetsforum?
- **Försäkringsbolagen** har länge varit aktiva för att skapa en ökad trygghet inom lantbruket och har, förutom lämpliga försäkringslösningar, rådgivning och ibland produkter för att stimulera ett ökat brandskydd och säkrare arbetsmiljö. Det borde vara möjligt att i större utsträckning också ge motsvarande stöd och engagemang i trygghets- och brottbekämpande insatser.
- **Samarbete med den lokala Polismyndigheten** är väldigt viktigt och inte minst är det angeläget att alla stölder, intrång, kränkningar och andra former av brottslighet anmäls. Det finns många signaler om ett ökat intresse och engagemang för tryggheten och brottsbekämpningen på landsbygden, både regionalt och lokalt hos Polisen. Fler poliser inom rimligt avstånd för alla som bor och driver företag på landsbygden är en viktig fråga för en grundtrygghet, men utvecklingen ser delvis ut att gå i motsatt riktning med allt färre polisstationer. I en del länder finns det poliser som bara fokuserar på landsbygden – kanske behöver vi Landsbygdspoliser eller speciella polisenheter som fokuserar på dessa frågor i Sverige, på samma sätt som t.ex. Cheshire Police Rural Crime Team i England.
- **Tullen och gränspoliserna** har en viktig roll för att begränsa utländska stöldligors möjligheter att föra ut ur landet mycket av det stöldgods som kommer från företag på landsbygden. En effektivare kontroll av de fordon och transporter som lämnar landet, kan vara en viktig del i att minska eller begränsa stölderna.
- **Brottsförebyggande rådet (Brå)** har redan idag ett uppdrag att ge kunskapsstöd till brottsförebyggande arbete i mindre städer, tätorter och landsbygdskommuner. Genom Center mot våldsbejakande extremism (CVE) som är knutet till Brå, har man även tagit fram en kunskapsöversikt om våldsbejakande djurrättsaktivism. Ett fortsatt och fördjupat bevakande av den brottslighet som drabbar lantbruksföretag, inte minst de med djurproduktion är viktigt, om det kan resultera i ökad kunskap och bättre statistiskt underlag om utvecklingen över tid.
- **Behov av bättre fakta om utsatthet för brott** I dag saknas officiell statistik om hur många brott som begås mot lantbrukare och andra djurproducenter i Sverige. Orsaken är att det saknas brottskoder som lätt kan identifiera de brott som begås mot dem. Detta hindrar kunskapsbyggande kring dem som blir drabbade av brottslighet och gör det svårare att skapa specifika brottsförebyggande åtgärder. Utöver tillförlitlig statistik är brottskoder viktiga för polisens operativa verksamhet och resursfördelning. Det gör det även svårare för djurproducenter att söka stöd som brottsoffer. Vi behöver särskilda brottskoder för svenska lantbrukare och andra djurproducenter. Alternativt skulle man kunna se till att NTU – den nationella trygghetsundersökningen, täcker alla som bor på landsbygden, inklusive lantbrukare.
- **Bättre stöd till lantbrukare som brottsoffer** Det behövs bättre stöd till lantbrukare som drabbats av brottslighet. Dels kan den stödverksamhet som redan bedrivs av LRF i form av Omsorgsgrupper utvecklas till att i större utsträckning ge stöd till de som utsatts för brott. Dels vore det också bra om lantbrukare och andra djurproducenter som brottsoffer kunde få ekonomiskt stöd via Brottsoffermyndigheten. Om man får bättre stöd (inklusive ersättning) kan motivationen till att anmäla olika brott öka.
- I slutändan är det **Politiker** på olika nivåer som har stora möjligheter att påverka hur tryggheten och brottsligheten utvecklas på landsbygden, inte minst för djurproducenterna. Olika partier i Riksdagen har drivit frågan om brottslighet och djurrättsaktivism med varierande framgång. Ett viktigt steg var att Riksdagen gjorde ett tillkännagivande om ”Djurrättsaktivism” som en brottskod, vilket skulle göra att det går att anmäla och döma ut straff, samt följa utvecklingen över tid om dessa brott anmäls. Dessvärre har Brå meddelat att de inte har för avsikt att införa denna brottskod, då det medför alltför många problem i brottsstatistiken. Om just denna rubricering inte är möjlig bör andra brottsrubriceringar övervägas, som kan ge bättre statistik för den brottslighet som drabbar lantbrukare, andra företagare och boende på landsbygd/glesbygd. Andra viktiga frågor väntar ännu på avgörande om det t.ex. ska bli brottsligt för aktivister att agera inne på gårdsplanen hos djurproducenten och om aktivister lagligen kan avhysas osv. vilket bl.a. påtalats av Justitieministern, som i riksdagen (2019) lovade att tillsätta en utredning med målet att skärpa lagstiftningen för att skydda Sveriges bönder mot olaga intrång och militant djuraktivism.
- **Myndigheters kontroller.** Av studiens resultat framkommer att det ibland finns oro, missnöje och misstänksamhet gällande myndigheternas inspektioner av djurproduktionen. Det finns också svar som beskriver välfungerande och bra inspektioner. Dock är det tydligt att man önskar sig inspektioner som är inplanerade i god tid av inspektörer som både har god utbildning och egen erfarenhet av arbete med den typ av djurproduktion som man inspekterar. En del önskar att det hade samordnats med andra inspektioner och/eller den ordinarie veterinärverksamheten. Bemötandet och kommunikationen upplevdes inte heller optimalt från en del inspektörer, medan andra fick beröm. Ansvariga myndigheter, främst Jordbruksverket och Länsstyrelserna bör ta till sig dessa

synpunkter och rekrytera lämplig personal, ge dem stöd och utveckling, inte minst gällande bemötande och dialog med professionella djurproducenter.

Behov av ökade kunskaper och fördjupad forskning

- Föreliggande studie är den första svenska forskningsstudien av större omfattning med fokus på brottslighet, hot och konflikter riktat mot Sveriges lantbrukare, specifikt de som driver djurproduktion.

Samarbetet mellan arbetsmiljöforskare på SLU och forskare inom kriminologi på KTH har varit en bra mix för att ställa relevanta frågor och tolka resultaten. För att följa brottsutvecklingen och fördjupa kunskaperna om konsekvenserna för svenskt lantbruk och dess livsmedelsproduktion och som en viktig del i att möjliggöra måluppfyllandet av Sveriges livsmedelsstrategi, är det angeläget med fortsatt forskning.

- Kunskaper om de frågeställningar som varit i fokus för denna bör studie bör tas till vara och föras ut inom olika utbildningsprogram vid SLU och KTH, men också inom Polisutbildningen och andra relevanta utbildningar.

- Illustrationer har utförts av Fredrik Saarkoppel, Kobolt Media AB
- Faktabladet har utarbetats inom LTV-fakulteten, Institutionen för människa och samhälle, www.slu.se/ims
- Projektet "Kritik, kriminalitet och hot mot svensk djurproduktion - Lantbruksföretagarnas perspektiv" har finansierats av Stiftelsen Lantbruksforskning (SLF) och SLO-fonden
- Projektansvarig: Professor Peter Lundqvist
- Författare: Peter Lundqvist (peter.lundqvist@slu.se), Vania Ceccato (vania.ceccato@abe.kth.se), Eva Göransson (eva.goransson@slu.se), Jonatan Abraham (jabraham@kth.se) & Catharina Alwall Svennefelt (catharina.alwall@slu.se)